

Zygmunt Świechowski, Jadwiga Chudziakowa

Strzelno, woj. bydgoskie. Stanowisko 1

Informator Archeologiczny : badania 18, 144-146

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Badania prowadzona przez zespół UMK w Toruniu. Kierownik zespołu - prof. dr Zygmunt Świechowski, kierownik badań - doc. dr hab. Jadwiga Chudziakowa /autorka sprawozdania/. Prace finansowane przez MKiSz, Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie w ramach problemu międzyresortowego. Cztery rok badań. Kłasztorny zespół architektury romańskiej w Strzeżynie.

Kontynuowano prace terenowe, związane głównie z dwiema grupami zagadnień: a/ pierwotny układ przestrzenny kościoła św. Trójcy i fazy jego przebudowy, b/ bezpośrednie zaplecze osadnicze zespołu sakralnego i zabudowa klasztoru.

Z badaniami pierwszej grupy zagadnień związanych było 10 wykopów, w tym 5 szerokopłaszczyznowych /3 zlokalizowane po zewnętrznej stronie budowli od zachodniej strony kościoła - ar 372, 312, 342, jeden wykop wewnątrz w północnym aneksie prezbiterium - ar 315/316, jeden w piwnicy klasztornej, przy zachodniej ścianie północnego ramienia transeptu - ar 314/ oraz pięć wykopów sondażowych /3 wewnątrz kościoła św. Trójcy, w kruchcie - ar 342, w nawie południowej - ar 373, oraz w północnym aneksie prezbiterium - ar 315, jeden wykop po zewnętrznej stronie kościoła, przy wieży północnej - ar 312, oraz jeden wykop założony po zewnętrznej stronie absydy prezbiterium, na arze 310/.

W wyniku prac wewnątrz obiektu sakralnego, uzyskano wyniki potwierdzające trzy poziomy użytkowe zadokumentowane już w roku poprzednim. Do bardzo istotnych nowych ustaleń należy odkrycie w kruchcie wskazujące jednoznacznie, że odsłonięte poprzednio fragmenty romańskich polichromii, identycznych z polichromiami zachowanymi na poddaszu, nie są związane z pierwszą fazą funkcjonowania kościoła św. Trójcy. Uzyskano też potwierdzenie wcześniejszych przypuszczeń, że polichromie te wiążą się z drugim poziomem użytkowym, zanotowanym wewnątrz budowli. Dowodem tego jest odkrycie w kruchcie bardzo dobrze zachowanego fragmentu posadzki ceglanej, o wymiarach płytek 21 x 21 cm, do której dochodzi tynk z polichromiami. Poniżej tej posadzki, na głębokości 20 cm, zachowane są na ścianach kruchty starsze tynki, których zaleganie poniżej tynków z polichromiami wraz z odsadzką muru, do której dochodzą, wyznacza pierwotny poziom użytkowy. Sądząc należy, że pierwotny kościół posiadał posadzkę z płytek ceramicznych z polewą i reliefem, które w bardzo niewielkiej ilości fragmentów zalegają na złożu wtórnym. Przypuszczalnie pierwotnie nie było posadzki w całym kościele, a jedynie w miejscach bardziej eksponowanych, jak prezbiterium i transept. W wyniku sondażu w nawie południowej kościoła stwierdzono, że naprzeciwko romańskiego wejścia północnego do kościoła istniało analogiczne od strony południowej, które dzisiaj jest przebudowanym wejściem do barokowej kaplicy św. Restytucja. Do ważnych odkryć należy również odsłonięcie in situ fragmentu kolumny romańskiej z bazą, pomiędzy prezbiterium a aneksem północnym.

Badania skoncentrowane na zewnątrz kościoła od strony zachodniej, należały do najciekawszych z uwagi na odkrycie relikwii architektonicznych, pochodzących z różnych faz kościoła św. Trójcy, a zmieniających istotnie dotychczasową wiedzę w tym zakresie. Z uwagi na zbyt jeszcze mało czytelną sytuację, jaka wynikała na założonych od strony zachodniej wykopach, można się jedynie ograniczyć do lakonicznego przedstawienia faktów, bez ich interpretacji, która na tym etapie badań byłaby przedwczesna. Na przedłużeniu południowego i północnego muru obwodowego kościoła, odkryto po stronie zachodniej fundamenty romańskie, będące jednoznacznie związane z bryłą budowli. Wychodzą one poza obręb kościoła na długość 2,70 m. Wykorzystując te fragmenty dobudowano do nich, przypuszczalnie w późnym średniowieczu /na co wskazuje stratygrafia i materiały zabytkowe/ fundamenty kamienne z ceglana nadbudowa, które jak dotąd, zostały odkryte na długości 6 m w kierunku zachodnim od kościoła; są one integralnie związane z jego bryłą. W części zachodniej odsłoniętych relikwii /ar 372, 402/, odkryto dobrze zachowany fragment schodów ceglanych. Po stronie zachodniej kościoła natrafiono również na relikwii architektoniczne, świadczące o istnieniu murów bieżących równoległe do obecnej fasady kościoła. Pełna odczytana fundamentów, odkrytych po stronie zachodniej kościoła św. Trójcy, zarówno ich układu przestrzennego, jak i stratygrafii, możliwe będzie po przeprowadzeniu dalszych prac badawczych.

W ramach drugiej grupy zagadnień, obejmujących teren bezpośredniego zaplecza osadniczego oraz zabudowę klasztornej, założono pięć wykopów szerokopłaszczyznowych /jeden wykop był kontynuacją sześciomiesięcznych badań - ar 218, dwa wykopy zlokalizowano na placu po zachodniej stronie kościoła - ar 341/342, dwa wykopy założono od południowej strony kościoła św. Prokopa, bezpośrednio przy rotundowej nawie - ar 223/, oraz cztery sondażowe wykopy /ar 224 - od południowej strony prezbiterium św. Prokopa, bezpośrednio przy obiekcie, trzy sondażowe zlokalizowane zostały na arze 196/. Wykopy sondażowe na arze 196 konieczne były dla ostatecznego poznania konstrukcji, odkrytego w poprzednim sezonie, pieca do wypału ceramiki budowlanej. Celem badań południowej strony kościoła św. Prokopa, było sprawdzenie, czy zachowane są relikwii klasztoru, który powinien, jak pośrednio wynika ze źródeł pisanych, a bezpośrednio z ikonografii, stykać się z murami kościoła. Na arach 223 i 224 stwierdzono, że klasztor połączony był z kościołem; uchwyciono szerokość wewnętrzną przestrzeni użytkowej budynku klasztornej, jak i odkryto relikwii pomieszczenia z posadzką ceglana oraz fragment dobrze zachowanych schodów kamiennych. Na uwagę zasługuje fakt, że fundamenty klasztoru, wykonane inną techniką niż fragmenty kościoła św. Prokopa, dochodzą "na styk" do kościoła i są uposażone niżej od fundamentów świątyni. Silne zniszczenie warstw kulturowych i brak wyznaczników chronologicznych, uniemożliwia jak na razie, datowanie odkrytych relikwii klasztoru. Można jedynie wykluczyć, że jest to pierwotna zabudowa klasztorna, na co wskazuje zastosowanie techniki budowlanej, zasadniczo różniące fundamenty od odkrytych w latach ubiegłych, fragmentów fundamentów klasztoru XIII-wiecznego. Przypuszczalnie można, że ta część klasztoru powstała w czasie, kiedy rotunda św. Prokopa straciła swoje znaczenie liturgiczne i zamieszona została na furcie klasztornej /przypuszczalnie od II połowy XV wieku do poł. XVIII wieku/.

Badania sondażowe, przeprowadzone w obrębie pieca, odkrytego w ubiegłym sezonie na arze 196, miały istotne znaczenie dla rekonstrukcji tego obiektu. Bowiem od strony zachodniej odkrytej wcześniej komory pieca natrafiono na silnie zniszczone relikwii drugiej komory, równoległej do poprzedniej.

Stratygrafia uzyskana w wykopach na arze 218, 341/342, pozwoliła na ustalenie warstw budowlanych pierwotnej zabudowy norbertańskiego zespołu klasztornej, jak i w znacznym stopniu pozwoliła na wyznaczenie kolejnych faz przebudowy.

Na zakończenie nie sposób pominąć bardzo ważnego, przypadkowego odkrycia, dokonanego podczas prac remontowo-budowlanych; fragmentów romańskich rzeźb oraz romańskiego ołtarza wykonanego z granitowych ciosów:

Na fragmenty rzeźb romańskich, które stanowiły wypełniisko masy ołtarza barokowego w południowym ramieniu transeptu, na linii skrzyżowania z presbiterium i nawą główną, składają się: 1/ połowa tympanonu zwiastowania z postacią Marii, oraz 2/ fragmenty płyty, przedstawiającej w górnej partii Zdjęcie z Krzyża, w dolnej sceną Opiakiwania. Druga połowa tympanonu, z postacią Anioła, wmurowana była dotąd w ścianie kaplicy św. Barbary /obecnie wyjęto ten fragment w celu scalenia obu części tympanonu/.

Odkryty ołtarz romański obudowany był przez masę ołtarza barokowego, w północnym ramieniu transeptu, na linii skrzyżowania z presbiterium i nawą główną. Miedzybałość wykonania ołtarza, jak i zastosowania cegły w celu uszpełnienia, oraz sama lokalizacja ołtarza, wskazuje na fakt, że został on wzniesiony wtórnie. Poprzednie miejsce lokalizacji ołtarza nie jest znane. Można jedynie przypuszczać, że jest to dawny ołtarz św. Krzyża, usytuowany pierwotnie w nawie głównej, na skrzyżowaniu z transeptem.

Odkryte elementy rzeźby romańskiej zostały przekazane do konserwacji w Instytucie Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa UMK w Toruniu.

STRZEHKOWO, gm. Inowrocław
woj. bydgoskie
Stanowisko 3

patrz
okres wpływów rzymskich

STRZEHKOWO, gm. Inowrocław
woj. bydgoskie
Stanowisko 3 A

patrz
późne średniowiecze

SULEJÓW-PÓDKLASZTORZE
woj. piotrkowskie
Stanowisko 4 b

Muzeum Archeologiczne
i Etnograficzne w Łodzi

Badania prowadził mgr Mieczysław Góra /autor sprawozdania/. Finansował MKI w Piotrkowie Trybunalskim. Osada /XI - I poł. XIII w./

Prace koncentrowały się na obszarze pól przylegających od północy do klasztoru w Sulejowie-Podklasztorzu. Ich efektem było odkrycie, na skraju wysokiej terasy Pilicy, w odległości około 120 m na północny zachód od murów obronnych klasztoru, kolejnych 3 wczesnośredniowiecznych jam osadniczych. Jest to w tym rejonie trzecie, znaczne skupisko osadnicze, które stanowi chronologicznie zwartą całość.

W wypełniakach tych jam znaleziono fragment kamiennego żarna rotacyjnego, fragment osęki z piaskowca, nóż żelazny, przesiłki gliniane, fragmenty naczyń glinianych, przepalone kości zwierzęce i polepę.

Badania wykopaliskowe będą kontynuowane w roku przyszłym. Planowane są między innymi wiercenia ręcznym świderem geologicznym w celu dokładnego uchwycenia dalszych śladów przykasztornej osady.

SYPNIEWO
woj. ostrołęckie

PP Pracownia Konserwacji Zabytków
Pracownia Archeologiczno-Konserwatorska
Oddział w Warszawie

Badania prowadziła mgr Urszula Perlikowska-Puszkarska. Finansował MKI w Ostrołęce. Ósmy sezon badań. Cmentarzysko /XI - XIII oraz XIV - XVIII w/.

Badania obejmowały ćwiartkę północno-zachodnią cmentarzyska. Wytyczono 5 wykopów o łącznej powierzchni 125 m², z czego do calca 2 o powierzchni 50 m². Wyeksplorowano 138 grobów. Łączna ich ilość na tym stanowisku po ośmiu sezonach badawczych wynosi 1005. Stwierdzono ogromny procent zniszczenia pochówków spowodowany użytkowaniem terenu dla celów rolniczych.

Cmentarzysko jest wielowarstwowe. Część pochówków występowała w trumnach lub jamach szalowanych drewnem. Miały one kształt trapezu zwężonego w nogach zmarłego. W kilku przypadkach przy drewnie występowały drewniane gwoździe. Inną formą grobu były pochówki w jamach grobowych bez trumien. Zmarli byli układani w pozycji wyprostowanej, na plecach, wzdłuż osi E-W, głową na zachód z rękoma ułożonymi wzdłuż tułowia. U niektórych zmarłych stwierdzono ułożenie rąk na pierśsiach lub na miednicy. Zdarzały się jednak odchylenia od tej zasady.

Usytuowanie poszczególnych pochówków w mniej lub więcej zgrupowane rzędy, spowodowało przyjęcie nazwy "cmentarzyska rzędowe". Rzędy biegnące w przybliżeniu wzdłuż osi N-S zostały na tym odcinku cmentarzyska zakłócone przez wielokrotne wkopywanie pochówków w tym samym miejscu. Obok pochówków szkieletowych występowały także ciałoopalne. Matrafiliowy na trzy skupiska przepalonych kości ludzkich.

Wyposażenie grobów stanowiły: kablączki, paciorki szklane oraz paciorki z karneolu, pierścionki oraz monety. Monety stanowiły znaczną liczącą grupę przedmiotów występujących na cmentarzysku. Były one znajdowane luźno lub stanowiły wyposażenie grobowe. W pochówkach występowały pojedyncze lub po trzy, najczęściej w okolicy lewej ręki zmarłego. Monety są datowane od XV do XVIII wieku.

Można przypuszczać, że groby będące przedmiotem tegorecznych badań pochodzą z XV - XVIII wieku. Fakt ten nie wyklucza występowania w tej części cmentarzyska pochówków datowanych na XI - XIV wiek, ponieważ badania na tym odcinku nie zostały jeszcze zakończone.

Materiały i dokumentacja znajdują się w PAK PP PKi O/Warszawa.

Badania będą kontynuowane.

go /nie wyeksplorowany w roku ubiegłym obiekt VIII okazał się współczesną jamą z niewypałem/. W warstwie kulturowej zalegającej na zboczach stoiska i w otaczającej go fosie wewnętrznej odkryto znaczne ilości materiału zabytkowego: ceramiki, kości zwierzęcych i rybich, polepy węgla drzewnych, a z cenniejszych znalezisk wspomnieć należy o prostokątnej sprzączce żelaznej, podkowie, 2 grotach strzał, okuciu żelaznym i igle brązowej.

Badania wałów oznaczonych numerami 4. i 5. potwierdziły wielofazowość stanowiska nr 1. w Starej Łomży. Stwierdzono, iż wały te są pozorne i powstały w wyniku wybrania fos odcinających cypel wzdłuż, co sugerowałoby, iż pierwotny gród był cypłowy. Fosa ma szerokość 1,5 m i głębokość około 1 m. Pierwsza z fos znajduje się pomiędzy wałem 5. i podgrodziami nr I - w jej ścianą północną zabite zostały grube /30-40 cm/ pale ostrokołu nachylone w kierunku podgrodzia I; druga fosa oddziela "wał" 4. od 5. Na powstałym pomiędzy fosami wzniesieniu określanym jako wał 5. umieszczono częstokół z grubych pali /około 40 cm/ zabitych co 60-80 cm od siebie.

Fosa pomiędzy "wałami" 4. i 5. wkopana jest w starszą ziemiankę - obiekt II o uchwyconej szerokości 3,0 m i głębokości około 1 m.

W zalegającej ponad fosami i "wałami" warstwie spalenizny pochodzącej ze spalenia częstokołu znaleziono misę żelazną datowaną na IX-XI w.

W wyniku badań udało się wyodrębnić 3 fazy osadnicze na stanowisku i tzw. "Górze Królowej Bony" w Starej Łomży:

1. osada - X w.
2. grodzisko cypłowe - XI w.
3. grodzisko trzyczionowe XII do początków XIV w.

STARA ŁOMŻA, gm. Łomża
woj. łomżyńskie
Stanowisko 2
"Góra Sw. Wawrzyńca"

Uniwersytet Warszawski
Instytut Archeologii

Badania prowadzi: prof. dr hab. Jerzy Gąsowski
i mgr Marian Rąbkowski. Finansował WKZ Łomża. Drugi sezon badań. Relikty kościoła, cmentarzysko i ślady osadnictwa wczesnośredniowiecznego.

Góra św. Wawrzyńca położona jest w odległości około 250 m na północny zachód od grodziska, na cypelu morenowej wysoczyzny wrzynającej się w dolinę Narwi. Rozpoznany dotychczas zasięg stanowiska obejmuje obszar około 1 ha.

Przebadano około 20 m² powierzchni stanowiska, zakładając trzy wykopy wewnątrz odkrytych w roku ubiegłym murów kościoła. Odsłonięto 62 nowe pochówki, z których tylko trzy posiadały wyposażenie. W grobie nr 43, w okolicach miednicy szkieletu znajdował się nożyk, zaś w grobach nr 93 i nr 102 wystąpiły monety. Zdecydowana większość pochówków pochodzi z okresu funkcjonowania kościoła tzn. pomiędzy przełomem wieku XV i XVI, a wiekiem XVIII. Zaledwie jeden pochówek z całą pewnością można uważać za wcześniejszy od fundamentów kościoła. Zmarli chowani byli w równoległych do siebie skupiskach. Miejsca pochówków użytkowane były nieprzerwanie przez kilka stuleci, zwiększając swoją powierzchnię, co doprowadziło do ich przemieszczania w młodszym okresie funkcjonowania nekropolii. Za regułą na stanowisku uznać należy orientację grobów po linii WS-NE, zgodnie z orientacją kościoła. W trakcie eksploracji wydobyto i zinventaryzowano 4 monety, nóż, liczne okucia i gwoździe trumienne, fragmenty ceramiki, głównie wczesnośredniowiecznej, oraz pojedyncze zabytki krzemienne.

Podczas badań odsłonięto w całości, znany z ubiegłego roku fragmentarycznie obiekt, którego górne warstwy zostały zniszczone przez cmentarzysko. Okazało się, iż jest to wczesnośredniowieczny obiekt mieszkalny o owalnych kształtach i wymiarach 2,60 m x 1,80 m. Dłuższą osią orientowany był po linii WS-NE. W jego wypełnisku wystąpiły duże ilości ceramiki wczesnośredniowiecznej, osetka, kości zwierzęce i węgle drzewne. Okres funkcjonowania obiektu można wstępnie datować na XI i XII wiek.

W odległości około 2 m na północ od chaty znajdował się drugi obiekt, który został całkowicie zniszczony przez wykopy grobowe. Zdołano jedynie uchwycić na bardzo małej przestrzeni południowo zachodniej narożnik o minimalnej miąższości warstwy.

Stanowisko posiada dużą wartość poznawczą, dlatego też badania będą kontynuowane. Za najważniejszy ich cel uznać należy próbę wyjaśnienia genezy kościoła pod wezwaniem św. Wawrzyńca, którego metryka sięga prawdopodobnie wczesnego średniowiecza.

STARY SĄCZ
woj. nowosądeckie
Stanowisko 1

patrz
epoka brązu

STAWKI, gm. Dobra
woj. konińskie
Stanowisko 1

patrz
okres wpływów rzymskich

STROSZKI, gm. Nekla
woj. poznańskie
Stanowisko 1

patrz
okres wpływów rzymskich

STRZELNO
woj. bydgoskie
Stanowisko 1

Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w
Toruniu
Zespół do Badań Średniowiecznej
Architektury Kujaw i Wschodniej
Wielkopolski